

ВИТГЕНЩАЙН, АНТИФИЛОСОФЪТ, И МАТЕМАТИКАТА

АЛЕКСАНДЪР ЛОЗЕВ

френските интелектуалци по време на Просвещението биват масово наричани 'философи'. В реакция срещу тях едно малцинство се самоопределя като 'антифилософи'[1]. Думата и идеята, още тогава и до сега, са лесно разпознаваеми, като спорадично биват ползвани и по-нататък. В парижките интелектуални среди от 70-те години на миналия век Жак Лакан използва думата и там тя започва да се употребява отново, а днес вече фигурира знаменателно в заглавието на книга от Ален Бадиу: *Антифилософията на Витгенщайн*[2]. В нея неодобрението, което интуитивно се приема зад словоупотребата, е разгърнато като студия, чийто водещ пример е преекспонираният (анти)философ.

Витгенщайн никога не е ценял математиката, но, по всичко личи, и не я е разбирал. Ален Бадиу, обратно, ситуира своето философстване, декларативно и последователно, в едно продължение на математизма. Така предварително е ясно, че Витгенщайн няма да е между философите, на които той симпатизира - една от малкото константи в текстовете на 'ранния' и 'късния' Витгенщайн е нескритата неприязън към математиката. Според *Трактата* математиката не казва нищо; във *Философски изследвания* тя е сведена до антропологическа карикатура под формата на 'правило'. За нарочните *Бележки към основите на математиката*[3], Бадиу саркастично отбелязва, че това е 'най-несъществуващата' от книгите на Витгенщайн /171/ и отказва да се занимава с нея. Действително, не е тайна, че това е един чисто издателски артефакт, който още при излизането си предизвиква недоумение, ако не съсипваща критика[4]. В подобен смисъл и книгата на Бадиу може би не съществува много убедително, доколкото тя просто обединява две негови по-ранни студии, оставяйки ненаписана една планирана трета част. Но както той посочва, академичната индустрия, експлоатираща марката "Витгенщайн", вече е произвела 'галактически' обем текстове, за които няма какво друго да бъде казано, освен "Всички са превъзходни" /158-9/.

Сред философите, нагласа като тази на Бадиу е рядкост и тя едва ли би могла да служи като основа убедителна критика. Определяйки Витгенщайн именно като антифилософ, Бадиу го поставя в поредица от лесно разпознаеми имена: Паскал, Русо, Киркегор, Ницше и Лакан. Изяването на една латентна традиция, чийто контури предварително са скицирани, служи по-нататък за целите на конкретния анализ, но то, само по себе си, успява да придаде на заниманието заслужен интерес. Собственото място на Витгенщайн - между Ницше и Лакан - допълнително се коментира из текста.

Оригиналността на изброените едва ли се оспорва от някого, но също толкова неоспоримо сякаш може да се приеме, че те се открояват на подразбиращ се фон, или направо като реакция спрямо свои предшественици и опоненти. Така схематично се очертава, че Паскал реагира с/у Декарт, Русо с/у Енциклопедистите, Киркегор с/у Хегел, Ницше с/у Платон(изма), Лакан с/у Алтюсер. Началото би могло да бъде още Хераклит с/у Парменид; за бъдещ финал Бостелс допълнително подсказва: Жижек с/у Бадиу. Късният Витгенщайн доста недвусмислено враждува с ранната си версия, която тълкува, критикува и преиначава, оставяйки в наследство нещо, което Бадиу нарича 'негов личен талмуд'/76/. Невидимият опонент на ранния Витгенщайн обаче не е ясен: би могло да се предположи, че това е академическият сциентизъм, а тогава се забелязва и иронията, че неопозитивистите са могли да приемат Витгенщайн за свой вдъхновител.

Бадиу набелязва три области, в които антифилософията се проявява по-отчетливо: семантика, прагматика и етика. Анализът му показва, че антифилософите започват с критично препрочитане на избраните си предходници, което по-нататък им служи за тяхно 'разобличаване' - отхвърлянето на техните истинностни постановки като корисни. За финал, антифилософите предлагат своя алтернатива за 'правилния' начин на живот, включваща обезценяването на философията въобще. Сходството между Ницше и Витгенщайн е достатъчно видно в първите два пункта, а финалното им разногласие, което извежда отвъд философстването, в приетата перспектива е несъществено. Докато Ницше се позовава преди всичко на 'ценности', Витгенщайн упорито натрапва 'смисъл', един типичен *supplément*, който допълва значението и напълно го девалоризира. В рамките на страница (след известна подготовка) Витгенщайн например успява да прокара възгледа си, че философията не е мислене:

(4) Мисълта е смислена пропозиция и (4.01) Пропозицията е модел на действителността, на това как си я мислим.

(4.003) Повечето положения и въпроси, които са написани на философски теми, не са неверни, а безсмислени (unsinnig, nonsensical).

В същото време идва и внушението, че ‘смисъл’ е нещо по-ценно от истинност. Реторическата стратегия обаче е видна: Витгенщайн предлага едно своеобразно разбиране на традиционния проблем ‘що е философия’, след което с лекота обявява, че не тя е това, от което се нуждаем: съгласяването с неговото представяне изглежда влече и по-нататък отхвърлянето. Една критична нагласа обаче може да се възползва от неговата конструкция, приемайки я като редукция ад абсурдум: ако философията би била това, което Витгенщайн твърди, *тогава би следвало* всичко онова, което той се опитва да внуши – че с нея не би трябвало да се занимава никой мислещ човек. Този ход обаче в една или друга степен (негласно) се приема за валиден от привържениците на аналитичната философия Струва си да се отбележи, че същият похват е приложен към математиката и схемата пак би сработвала аналогично:

(6.2) Математическите пропозиции са уравнения и следователно са псевдопропозиции.

(6.21) Математическата пропозиция не изразява никаква мисъл.

(6.211) В живота никога не срещаме математическата пропозиция, която (да) ни трябва, но използваме дадена математическа пропозиция, само за да заключаваме от пропозиции, които не принадлежат на математиката...

Бадиу не се е занимал по-задълбочено с несвързаните размишления над математиката, записвани от късния Витгенщайн, но излаганата в семинарите му по-обща идея видимо е бил приложена първо към тях. Още в 1993 г. Пенелоп Меди публикува своя статия за *Витгенщайновата антифилософия на математиката* [5]. Нейният подход съвсем не е така настъпателен, но добре се вписва в перспективата, начертана от Бадиу. Тя започва с колаж на два близки параграфа от ФИ (§§126 и 109): “философията просто поставя нещата пред нас, а не обяснява и не извежда нищо” - “не трябва да изграждаме никаква теория ...трябва да се отстрани всякакво обясняване и на негово място да се остави само описание”, които използва за да поясни, че “Това става за антифилософия в смисъла, в който модерните романи имат антигерои - антигероят е протагонист в разказваното, също както героят е бил, но му липсват обичайно очакваните качества (благородство, сила, безстрашие). Антифилософията, макар да се прави от професионални философи, не опитва да се занимава с обяснения или с истински теории”. Четейки по-нататък (в

оптиката на Бадиу) извадките, които тя подбира, недвусмислено се разкрива как на една девалоризирана и дегероизирана философия, лишена от всякакъв блясък и авторитет, се вменява да стои на страна. Конкретно за математиката реконструираното мнение на Витгенщайн е, че престижът на някаква философия бил отклонил математиците от естественото им занимание – пресмятането; отстраняването на вредната философия обаче щяло да върне дисциплината към това нейно исконно дело. Личи, че Витгенщайн, без да е математик и след като се е отрекъл от обичайната философия, все пак знае, с какво точно се полага математиците да се занимават; предписваното от него отстраняване на философията не е философска намеса, доколкото позата му е че “оставя нещата такива каквито са”. Той препоръчва не само прекратяване на търсенията по основания на математиката, а и на цялата чиста математика. Знаейки за инженерното му образование, може да се предполага и какво той би причислил към нея.

Валоризирането на някаква (не)мислене, което не е нито философия, нито математика, предсказуемо води към религия или естетика, ако не към някаква мистическа смес от двете. Анти-интелектуална нагласа несъмнено е нещо, което антифилософите споделят. Още по времето на Ницше и младостта на Витгенщайн една неясна философия на живота предлага общите начертания, които Ницше и В ще промотират. Заслужава да се отбележи, че имената, с които Бадиу започва съвсем неотдавна са фигурирали в разните списъци с ‘предтечи на екзистенциализма’[6]. Впрочем сближаването на Витгенщайн с тях не би било непосилно занимание, когато свен текстовете се познават и биографии. Паскал, например, започва като дете-чудо в математиката, изтощава се с конструирането на сметачна машина и преминава към съчиняването на (несбъднала се) книга, за която записва своите “мисли”, води полемика и изпада в мистика; лесно се прави аналогия със случилото се при Витгенщайн: той проектира самолетни двигатели, пише *Трактата* с неговите антифилософски изводи и по-нататък изписва всевъзможни бележки, от които никога не се получава свързан текст (и това се случва в Кембридж, вместо в Пор Роял). Бадиу се ограничва с посочването, че след като валоризират атеоретичните поведения, антифилософите нямат друг непротиворечив ход освен да се ангажират с личностното си битие. (Близостта му с психоаналитичните идеи го кара да подхвърли и някои забележки относно жените в биографиите на упоменаваните/95-6/). Фройдизмът разкрива неосъзнатите мотивации, също както Ницше изобличава скриваните властови възжеления зад културните неща. Витгенщайн смята, че е разкрил несъзнателната вреда, която философията нанася на хората и математиката. В трите варианта, когато се приемат, обществото бива предпазвано от предполагаемо узурпиращи намеси. Лакан познава всички тези опити, но счита, че те са обречени – той

би бил тоталният антифилософ, не само доколкото идва последен в серията, но и в отказа си да се ангажира пряко с някаква (анти)философия. Бадиу не само признава, че му дължи идеята за специфична форма на антифилософията: именно за неговите възгледи първо е писал така, а също тогава е открил и ключовия елемент. Първоначалното красноречиво заглавие *Лакан и Платон: Идея ли е математиката?* бързо е преформулирано в програмното *Антифилософия: Платон и Лакан* [7]. Отношението към математиката, Платон, или, най-общо, „Авторитет” е решаващо за определяне на позициите. Антифилософите се оказват антиматематично настроени и в същото време, с изключение на Ницше, разбира се, приемат апробираната религия. Възраженията на Лакан срещу Платон едва ли могат да се считат за ясни, но той несъмнено приема за неизбежност някаква форма на авторитет. Лапидарна формулировка на Ницше “християнството е платонизъм за масите”[8] се помни и тя подсказва един прост начин за ситуиране: ако Ницше отхвърля всякакъв платонизъм, Бадиу приема единствено т.н. ‘математически’ платонизъм, а Витгенщайн се застъпва за ерзац-платонизма, скриван в мистиката на смислите. Делюз и цялото френско неоницшеанство са възприели лозунга за ‘преодоляване на платонизма’, но Бадиу се отличава от тях с това, че приема за автентично платоновото математично прозрение и отхвърля по-късните му разширения по аналогия – именно тях християнската традиция специално култивира. След научната революция от 17в., Нютон, Просвещението и математизираната наука, идва кантовата критика, която обявява, че “ще ограничи знанието, за да отвори място за вярата”. Така след 19в., Фреге и Ръсел, идва и Витгенщайн, демонстриращ, колко малко би давала една проста рационалност.

Един по-благосклонен прочит би могъл да се опитва да види начинанието на Витгенщайн от *Трактата* като опит да се отграничи публичната сфера от частната и съответно, заключението му, че допустимите за дискутиране неща са неинтересни. Но както Бадиу изтъква, именно антифилософите са онези, които максимално заличават границата лично/публично и примери от биографията на Витгенщайн несъмнено подкрепят неговата теза. След *Трактата*, в течение на десетина години той повече не се занимава с философия - но пък става учител; връща се към него, колкото да го използва за получаване на преподавателско място в Кембридж. И без да публикува повече продължава да настоява за валидността на ранното си прозрение, макар и в друга форма. Тази смекчена, по-късна версия добива популярност като „терапевтичен” възглед за философията, докато Бадиу, оставайки при по-ранната, разкрива по-категорично замисъла, който определя като ‘антифилософия’.

БЕЛЕЖКИ

- [1] Bosteels B, *Radical Antiphilosophy*, *Filozofski Vestnik*, 29.2 (2008), 155-87, [\[PDF\]](#)
- [2] Badiou A, *L' antiphilosophie de Wittgenstein*, Caen: Nous, 2009; на немски е публикувана по-рано, в 2007 г., като *Wittgensteins Antiphilosophie*; цитира се по английското издание (London: Verso 2011). В книгата са (леко) преработени и обединени две публикации: Badiou A, *Silence, solipsisme, sainteté, L' anti-philosophie de Wittgenstein*, *Varca! Poésie, Politique, Psychanalyse* 3 (1994) p. 13; и *Les langues de Wittgenstein*, *Rue Descartes*, 26 (1999) p.107-16. [\[JSTOR\]](#)
- [3] Витгенщайн Л., *Избрани съчинения*, София: Наука и Изкуство, 1988; Включва *Логико-Философски Трактат* (“Трактата”), *Философски изследвания (ФИ) и Бележки към основите на математиката*
- [4] Публикациите, натрупани по темата ‘Витгенщайн и (философия на) математиката’, са в трудно обозрим обем, но е добре да се съобразява, че малка част са писани от хора, образовани като математици и огромна част от авторите, като аналитични философи, не са безпристрастни. Първите отзиви са включени във *Philosophy of mathematics, Selected readings*, ed. Benacerraf P., and Putnam H., New Jersey: Prentice-Hall, 1964, но отпадат при следващите преиздания. На темата е посветен Витгенщайновия Симпозиум от 1993, и там е представена работата на Пенелоп Меди, коментирана по-долу; за същото вж. още [IEP](#) и [SEP](#).
- [5] Maddy P, *Wittgenstein's Anti-Philosophy of Mathematics*, в *Proc. 15th Int. Wittgenstein Symposium*, 1993, ed. J. Czermak and K. Puhl, Vienna: Verlag Hölder-Pichler-Tempsky, 1993, p52-62., и препечатана в нейната *Naturalism in Mathematics* (Oxford: Oxford University Press, 1997), p.162-72 [\[PDF\]](#).

За фундамент на своята философия Бадиу е възприел теорията на множества, област, към която и Меди проявява особен интерес, докато за Витгенщайн тя е ‘раково образование’. Първоначалната формулировка на тази теория е въодушевила Хилберт дотам, че той я нарекъл ‘рай’. В лекции, записвани от учениците на Витгенщайн, по този повод още веднъж се пренамира неговата стратегия за преописване и отхвърляне: „Аз бих казал “Не съм и помислял да се опитвам да изгоня някого от този рай”. Бих опитал да направя нещо съвсем различно: да се постарая да ви покажа, че това не е рай – така че по собствена воля да го напуснете”. Wittgenstein L., *Lectures on the Foundations of mathematics*, (Chicago UP, 1989) p.103; вж. Хилберт Д., *Върху Безкрайното в Основи на Геометрията*, София: Наука и Изкуство, 1978, с.262.

[6] Bosteels, който превежда книгата на английски, преработва цитираната статия за предговор и в него отбелязва, че при разглеждане на ФИ Стенли Кейвъл изрежда същите имена, макар че добавя и още няколко други /р.60-1/

[7] Badiou A., *Lacan et Platon: Le matheme est-il une idée?*, в *Lacan avec les philosophes* (Paris: Albin Michel, 1991), р. 1-36; преработена версия излиза на следващата година като *Antiphilosophie: Platon et Lacan, Conditions*, (Paris: Seuil, 1992), pp. 228-47.

[8] Ницше Ф., *Отвъд доброто и злото* (предговор), София: Захарий Стоянов, 2002.